

*До разової спеціалізованої вченої ради по захисту
дисертації на здобуття ступеня доктора
філософії у Дніпровському національному
університеті імені Олеся Гончара
49045, м. Дніпро, просп. Науки, 72*

ВІДГУК

офіційного опонента – доктора політичних наук, професора, професора кафедри політології та публічного управління Державного закладу «Волинський національний університет імені Лесі Українки» Міністерства освіти і науки України Яроша Ярослава Богдановича на дисертаційну роботу

Костюка Антона Михайловича

на тему: «Інституційна еволюція правоконсервативних партій в умовах політичних трансформацій (на прикладі сучасної Республіки Польща)»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії (PhD) за спеціальністю
052 «Політологія» галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»

1. Оцінка актуальності та наукової своєчасності обраної теми

Особливістю представленої дисертаційної роботи є те, що автор розглядає правоконсервативні партії не лише як організаційні структури чи носії певних ідеологічних позицій, а як політичні інституції, які перебувають у процесі постійної адаптації до змін соціального та політичного середовища. Саме тому звернення до проблеми інституційної еволюції правоконсервативних партій дозволяє розширити межі традиційного партіологічного аналізу та поєднати дослідження організаційної структури, ідеологічної трансформації та дискурсивних практик політичних акторів.

Польський досвід становить особливий науковий інтерес, оскільки саме у Польщі правоконсервативні політичні сили стали одним із визначальних чинників трансформації партійної системи після 2015 року. Партія «Право і справедливість» (Prawo i Sprawiedliwość, PiS), а також інші актори правоконсервативного спектра – зокрема «Солідарна Польща» (Solidarna Polska) та «Конфедерація» (Konfederacja) – демонструють різні моделі політичної адаптації, організаційної інституціоналізації та ідеологічного позиціонування в умовах внутрішніх і зовнішніх викликів.

У цьому контексті дисертаційне дослідження Костюка Антона Михайловича, присвячене аналізу інституційної еволюції правоконсервативних партій у сучасній Республіці Польща, є надзвичайно актуальним і своєчасним. Їхня діяльність виходить за межі традиційного представництва окремих соціальних груп і пов'язана з трансформацією політичних інституцій, зміною моделей політичної конкуренції, переосмисленням питань національної

ідентичності, державного суверенітету, європейської інтеграції та соціального порядку.

Актуальність дослідження додатково посилюється тим, що сучасні правоконсервативні партії функціонують у складному середовищі, яке визначається процесами європейської інтеграції, змінами електоральної поведінки, кризами довіри до традиційних політичних інститутів, міграційними викликами, а також новими безпековими реаліями після початку повномасштабної агресії Російської Федерації проти України у 2022 році.

Загалом, сучасні трансформаційні процеси у країнах Центрально-Східної Європи, що супроводжуються змінами партійних систем, еволюцією політичних ідеологій та переглядом моделей взаємодії між державою і суспільством, залишаються однією з найбільш актуальних проблем сучасної політичної науки. Особливого значення у цьому контексті набуває дослідження правоконсервативних партій, які протягом останніх десятиліть стали важливими акторами політичних процесів у багатьох європейських країнах.

Таким чином, тема дисертаційного дослідження є науково значущою, оскільки вона спрямована на поглиблення розуміння механізмів функціонування та трансформації сучасних політичних партій у країнах Центрально-Східної Європи.

2. Рівень теоретичної та методологічної обґрунтованості положень і висновків

Емпірична база дослідження є достатньою та включає програмні документи політичних партій Польщі, матеріали Сейму Республіки Польща, нормативно-правові документи, наукові праці польських та зарубіжних дослідників, а також сучасні аналітичні матеріали.

Важливою перевагою роботи є поєднання різних дослідницьких методів: історико-інституційного аналізу, порівняльного методу, контент-аналізу програмних документів політичних партій, аналізу парламентських матеріалів та елементів дискурс-аналізу. Застосування методологічної комплексності дозволило автору уникнути одновимірного трактування правоконсервативних партій лише як ідеологічних або електоральних феноменів та представити їх як складні політичні інституції, що змінюються під впливом внутрішніх і зовнішніх чинників.

Використання положень інституціонального аналізу Дж. Марча та Й. Ольсена, концепцій партійної інституціоналізації, а також підходів до дослідження політичних ідеологій дозволило автору комплексно розглянути процеси формування та трансформації правоконсервативних партій. Теоретико-методологічну основу дослідження становлять положення нового інституціоналізму, зокрема історичного інституціонального підходу, що дозволяє розглядати політичні партії як інституції, розвиток яких визначається не лише поточними політичними обставинами, а й попереднім інституційним

досвідом, структурними обмеженнями та механізмами адаптації.

Ознайомлення з текстом дисертації переконливо доводить, що представлені автором наукові положення, висновки та рекомендації мають високий і достатній рівень теоретичної та методологічної обґрунтованості. Отримані результати свідчать про належний рівень самостійності проведеного дослідження та здатність автора застосовувати сучасний політологічний інструментарій для аналізу складних політичних процесів.

3. Характеристика наукової новизни здобутих результатів

Позитивної оцінки заслуговує застосування методології Critical Discourse Analysis (CDA) для дослідження ідеологічних маркерів та доктринальних трансформацій консервативних політичних сил. Використання цього підходу дозволило автору виявити не лише формальні зміни партійних програм, а й глибинні зміни політичної мови, символічних конструкцій та механізмів легітимації політичних позицій.

Серед положень, які отримали подальший розвиток, слід відзначити поглиблення розуміння взаємозв'язку між ідеологічними трансформаціями та інституційними змінами правоконсервативних партій в умовах посткомуністичної політичної динаміки.

Важливим здобутком дисертаційного дослідження є встановлення закономірностей функціонування та трансформації правоконсервативних партій Польщі у період 1990–2025 років. Автором обґрунтовано, що розвиток правоконсервативного сегмента польської партійної системи відбувався не лише під впливом внутрішньополітичних чинників, а й у взаємозв'язку із масштабними геополітичними змінами, зокрема безпековою кризою в регіоні після повномасштабного вторгнення Росії в Україну у 2022 році.

До найбільш значущих результатів дослідження належить розроблення системи емпіричних індикаторів оцінки інституціоналізації правоконсервативних партій, серед яких автор виокремлює електоральну стабільність, організаційну формалізацію, законодавчий вплив та транснаціональну взаємодію. Запропонована методика їх застосування із використанням якісного та кількісного контент-аналізу дозволяє здійснити комплексну оцінку процесів партійного розвитку у посттрансформаційному контексті.

Вагомим науковим результатом дисертації є запропонована авторська аналітична модель інституційної еволюції правоконсервативних партій, яка інтегрує положення теорії інституціоналізації та критичного дискурс-аналізу (CDA) у межах єдиної тривимірної аналітичної рамки. Такий підхід дозволяє комплексно досліджувати організаційний, нормативний та дискурсивний виміри розвитку політичних партій, простежувати взаємозв'язок між змінами партійної структури, ідеологічними трансформаціями та політичною адаптацією.

Окремо слід відзначити вдосконалення аналітичної рамки дослідження інституційної еволюції правоконсервативних партій, яка може бути використана у порівняльних дослідженнях політичних партій країн Центрально-Східної Європи з урахуванням сучасних геополітичних розколів та нових політичних кліважів.

Наукова новизна дисертаційного дослідження Костюка Антона Михайловича полягає у комплексному та інтегративному підході до аналізу інституційної еволюції правоконсервативних партій Республіки Польща, який поєднує ідеологічний, організаційний та інституційний виміри політичного аналізу.

Таким чином, результати дисертаційного дослідження мають беззаперечну наукову новизну, оскільки вони не лише систематизують наявні підходи до вивчення правоконсервативних партій, а й пропонують авторський інструментарій аналізу їх інституційної та дискурсивної еволюції.

4. Аналітичний огляд архітекτονіки та змістового наповнення дисертації

Дисертація має внутрішню єдність, а її розділи послідовно розкривають теоретичні, методологічні та емпіричні аспекти дослідження інституційної еволюції правоконсервативних партій Республіки Польща. Структура дисертаційного дослідження є логічною, послідовною та повністю відповідає визначеній меті, об'єкту, предмету і завданням роботи.

У вступі автором успішно обґрунтовано актуальність обраної теми, визначено мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, охарактеризовано теоретико-методологічну основу роботи, методи дослідження, джерельну базу, наукову новизну та практичне значення отриманих результатів.

Перший розділ дисертації «Теоретико-методологічні засади дослідження правоконсервативних партій Республіки Польщі» присвячений формуванню концептуальної основи дослідження. У цьому розділі автор здійснює аналіз основних теоретичних підходів до вивчення політичних партій, процесів їх інституціоналізації та розвитку правоконсервативної ідеології. Особливої позитивної оцінки заслуговує прагнення автора поєднати інституціональний підхід із дослідженням ідеологічних трансформацій та дискурсивних практик політичних партій. Застосування теорії інституціоналізації у поєднанні з критичним дискурс-аналізом дозволяє розглядати правоконсервативні партії не лише як організаційні структури, а як складні політичні інституції, що адаптуються до змін соціального та політичного середовища.

Другий розділ дисертації «Структурні умови та інституційне становлення правоконсервативних партій Республіки Польщі» присвячений аналізу історико-політичних передумов формування правоконсервативного сегмента польської партійної системи. Автор послідовно розглядає процеси розвитку правоконсервативних політичних сил після 1989 року, особливості становлення їхніх організаційних структур, електоральних стратегій та ідеологічних позицій.

Значна увага приділяється аналізу формування партії «Право і справедливість» (Prawo i Sprawiedliwość, PiS) як одного з ключових акторів сучасного політичного процесу Польщі. Позитивним аспектом є те, що автор не обмежується дослідженням окремої партії, а розглядає правоконсервативний спектр Польщі як систему взаємодії різних політичних акторів, включаючи менші праві та консервативні проєкти.

У третьому розділі дисертації «Правоконсервативні партії Республіки Польщі: інституційна еволюція та емпіричний аналіз», який є центральною аналітичною частиною дослідження, автор здійснює емпіричну перевірку запропонованої аналітичної моделі інституційної еволюції правоконсервативних партій, використовуючи методи якісного та кількісного контент-аналізу, а також критичного дискурс-аналізу. Особливу увагу приділено дослідженню трансформації програмних положень, політичного дискурсу та організаційних характеристик правоконсервативних партій Польщі у період 1990–2025 років. Важливим науковим результатом цього розділу є аналіз змін правоконсервативного дискурсу під впливом сучасних геополітичних викликів, зокрема повномасштабної агресії Російської Федерації проти України після 2022 року. Автор переконливо показує, що зовнішньополітичні та безпекові фактори стали важливим чинником трансформації політичних стратегій та ідеологічних акцентів правоконсервативних сил Польщі.

Загалом, детальний аналіз структури та змісту дисертації дозволяє зробити остаточний висновок про те, що робота характеризується бездоганною логічною побудовою, комплексністю дослідження та цілковитою відповідністю поставленим науковим завданням.

5. Ступінь оприлюднення наукових результатів у публікаціях

Результати дослідження були апробовані у процесі участі автора у наукових конференціях та обговоренні на засіданнях кафедри політології Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

Опубліковані праці відповідають тематиці дисертації та повною мірою відображають ключові аспекти проведеного дослідження: теоретико-методологічні засади аналізу політичних партій, особливості розвитку правоконсервативного напрямку в Польщі, інституційні трансформації партії «Право і справедливість», а також сучасні тенденції розвитку польської партійної системи.

Зміст опублікованих праць свідчить про послідовність наукового пошуку автора та поступове формування глибокого концептуального бачення проблеми інституційної еволюції правоконсервативних партій в умовах політичних трансформацій.

Кількість і характер публікацій повністю відповідають суворим вимогам, встановленим нормативними документами щодо підготовки та захисту

дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії.

Основні положення та наукові результати дисертаційного дослідження Костюка Антона Михайловича знайшли належне, повне та об'єктивне відображення у наукових публікаціях автора.

6. Практична цінність та прикладне значення одержаних результатів

Важливим є також те, що дослідження має вагоме значення для осмислення сучасних політичних процесів в Україні, оскільки польський досвід трансформації правоконсервативних партій може бути успішно використаний у порівняльному аналізі розвитку політичних сил у постсоціалістичних демократіях.

В освітньому процесі матеріали дисертації можуть бути безпосередньо застосовані при викладанні таких навчальних дисциплін, як «Політичні партії та партійні системи», «Порівняльна політологія», «Політичні ідеології», «Політичні процеси в країнах Центрально-Східної Європи».

Результати дослідження можуть знайти своє практичне застосування у діяльності аналітичних центрів, експертних установ, органів державної влади та громадських організацій, які займаються питаннями розвитку демократії, партійного будівництва, політичних комунікацій та європейської інтеграції.

Особливу практичну цінність має запропонований автором оригінальний підхід до аналізу правоконсервативних партій як інституційних акторів, здатних адаптуватися до змін соціального середовища, трансформувати організаційні механізми та переглядати власні політичні стратегії.

Сформульовані автором наукові положення також можуть бути використані у подальших фундаментальних дослідженнях партійних систем, політичних ідеологій та процесів трансформації політичних інститутів у країнах Центрально-Східної Європи.

Практична значущість результатів дисертаційного дослідження полягає у можливості їх широкого використання у різних сферах політичної, експертної та освітньої діяльності.

7. Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації

Дисертація виконана на високому рівні й має теоретичну та емпіричну цінність, однак деякі її положення можуть стати предметом дискусії й потребуватимуть додаткових пояснень під час захисту, зокрема стосовно наступних аспектів:

1. *Трирівнева інтегративна модель (макро, мезо, мікрорівні) (с. 99-111).* У дослідженні розроблено та методологічно обґрунтовано авторську трирівневу інтегративну рамку (макро-, мезо- та мікрорівні), яка долає обмеження лінійного аналізу партійних систем. За допомогою запропонованої моделі, можна одночасно аналізувати інституційні, партійні та індивідуальні чинники політичної мобілізації. У зв'язку з цим виникає питання чи емпірична база

дозволяє надійно перевірити взаємодію всіх трьох рівнів одночасно. Існує ризик, що частина висновків базується на кореляціях, а не на причиннонаслідкових зв'язках.

2. *Пріоритет культурноідентичних кліважів над економічними чинниками у формуванні підтримки правих партій (с. 142-153).* Автор стверджує, що культурноідентичні розбіжності (наприклад, вісь «національного суверенітету –наднаціональної інтеграції») виступають головним драйвером підтримки правих сил, витісняючи економічні та класові чинники. Це важливе твердження, але воно потребує додаткового обґрунтування: можливо, що економічні нерівності або матеріальні інтереси виступають латентними детермінантами, які опосередковано проявляються через культурні наративи.

3. *Залежність від офіційних джерел (с. 192-200).* Аналіз дискурсу в дисертації значною мірою базується на офіційних промовах і партійних документах. Рекомендуємо розширити джерельну базу за рахунок неформальних каналів комунікації соціальних мереж, місцевих ЗМІ, блогів та інтерв'ю з активістами. Офіційні тексти можуть відображати нормативні позиції партій, але не завжди відтворюють те, як меседжі сприймаються й трансформуються в публічній сфері. Це створює ризик однобічної інтерпретації дискурсивних стратегій і недооцінки каналів, через які ідеї поширюються та мобілізують електорат.

4. *Міжнародний контекст.* Дослідження обмежене лише Польщею. Залучення інших країн Центрально-Східної Європи (наприклад, Угорщини, Румунії, Словаччини чи Чехії) могло б посилити порівняльну цінність роботи та надати ширший контекст для виявлення закономірностей інституційної еволюції правоконсервативних партій в умовах політичних трансформацій.

Висловлені зауваження та рекомендації мають переважно дискусійний характер і не применшують загальної позитивної оцінки дисертаційної роботи. Вони підкреслюють актуальність теми, складність досліджуваних процесів і відкривають нові напрями для подальших наукових досліджень.

8. Загальна оцінка та висновки щодо дисертаційної праці

Дисертаційне дослідження має важливе теоретичне та практичне значення, оскільки його результати можуть бути напряму використані для подальшого розвитку партнологічних досліджень, глибокого аналізу політичних трансформацій у країнах Центрально-Східної Європи, а також у навчальному процесі при фаховій підготовці політологів.

Наукові положення, висновки та рекомендації, сформульовані у дисертації, мають достатній рівень наукової обґрунтованості, спираються на надійну джерельну базу та повністю відповідають сучасним високим вимогам політичної науки.

Позитивною рисою дисертаційної роботи є органічне поєднання теоретичного аналізу сучасних концепцій політичних партій із ґрунтовним емпіричним дослідженням конкретного політичного досвіду Республіки Польща. Це дозволило автору не лише описати окремі етапи розвитку правоконсервативних партій, а й чітко визначити загальні закономірності їх інституціоналізації в умовах масштабних політичних трансформацій.

Автором здійснено комплексний та ґрунтовний аналіз процесів інституційної еволюції правоконсервативного сегмента польської партійної системи, успішно розкрито механізми організаційної адаптації, ідеологічної трансформації та дискурсивного конструювання політичних стратегій основних правоконсервативних акторів.

Дисертаційна робота Костюка Антона Михайловича на тему: «Інституційна еволюція правоконсервативних партій в умовах політичних трансформацій (на прикладі сучасної Республіки Польща)» є самостійним, завершеним, цілісним та високоякісним науковим дослідженням, у якому отримано нові, науково обґрунтовані результати щодо особливостей розвитку та трансформації правоконсервативних політичних партій у сучасних умовах.

Вважаю, що дисертаційна робота Костюка Антона Михайловича цілком і повністю відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами), а її автор, Костюк Антон Михайлович, безумовно заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 052 «Політологія» галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки».

Офіційний опонент:

доктор політичних наук, професор,
професор кафедри політології та публічного управління
Державного закладу «Волинський
національний університет
імені Лесі Українки»
Міністерства освіти і науки України

«_____» _____ 2026

Ярослав ЯРОШ